

Ю.В. Болтрик, М. Ігначек, Л. Оледзкі

ДОСЛІДЖЕННЯ СЕВЕРИНІВСЬКОГО ГОРОДИЩА НА ПОДІЛЛІ

The paper is devoted to the recommencement after a 50-year break of archaeological works at Severynivka hill-fort, a site of the Early Iron Age situated near Mezhyriv village of Zhmerynka Region in Vinnytsya Oblast.

Северинівське городище, згадане ще наприкінці XIX ст. в Археологічній карті Подільської губернії Є. Сецинського та обстежене Південно-подільською експедицією під керівництвом М.І. Артамонова в 1947—1948 та 1953 рр., тривалий час перебувало поза увагою фахівців. Вірогідно, це сталося через те, що підсумки робіт, здійснених на пам'ятці експедицією М.І. Артамонова (переважно розвідкового характеру) були узагальнені у відомій статті Г.І. Смирнкової «Севериновское городище», надрукованій у другому числі «Археологического сборника Государственного Эрмитажа», і на певний час тему було закрито. Цілком можливо, що згасанню інтересу до пам'ятки сприяла ґрунтова ерозія, що повільно, але невпинно поглинає городище з заходу. Процес руйнації спричинений вапняковим кар'єром, що тривалий час уже не діє, та його експлуатація знищила приблизно половину пам'ятки. Це створило враження у дослідників, що городище практично ліквідоване. Проте топографічною зйомкою залишків конфігурації городища, здійсненою І. Карашевич за допомогою Trimble R3 DGPS, встановлено, що його сучасна площа сягає 5,1 га.

Городище розташоване на високому правому березі р. Рів за 1 км на захід від околиці с. Межирів Жмеринського р-ну Вінницької обл. Нашу зацікавленість цією пам'яткою спричинено локалізацією Северинівського городища на північно-західному закінченні Буго-Дністровського межиріччя, яким проходив давній шлях, відомий у середньовіччі як Кучманський (західне відгалуження знаменитого Чорного шляху). Комплекс городища заслуговує на увагу не лише з

економічного погляду, але й зважаючи на етнополітичну та просторову ситуацію на Поділлі за доби раннього заліза.

З огляду на це влітку 2009 р. спільними зусиллями студентів-практикантів магістерської програми «Археологія» НаУКМА та Університету ім. Адама Міцкевича (м. Познань, Польща) розпочато новий цикл робіт на пам'ятці. На городищі досліджено три ділянки загальною площею 240 м². Основною ділянкою був перетин валу та рову перед ним, зроблений над урвищем кар'єру в південно-західній частині городища, розкоп біля нього та невеликий розкоп у середній частині городища над краєм смуги ерозії. Вдалося встановити, що вал — зараз заввишки 3,5 м та завширшки в нижній частині 23,0 м — зведено з глини на поверхні, розчищений від чорнозему та передматеріку. В тілі валу в центральній частині на середині висоти знаходилося декілька вапнякових брил (середні розміри 0,25 та 0,32 м), що, вірогідно, правили будівельникам валу за проміжний твердий майданчик. На 0,6 м нижче цієї імпровізованої вимостки лежав тонкий горизонтальний шар горілого хмизу чи сіна, що простягався в бік рову. В середній частині внутрішньої половини валу, на висоті 0,4 м від рівня давньої поверхні, була ділянка перепаленої глини (довжина 1,5 м), що являла собою східну частину майданчика, зафіксованого ще експедицією М.І. Артамонова. Біля внутрішнього схилу валу і частко на ньому зафіксовано значні скупчення дрібного каміння. Зважаючи на розмір цих уламків вапняку, складається враження, що вони є залишками «арсеналу» захисників городища. Поміж цим камінням траплялися великі уламки ліпного посуду.

Рів завглибшки 5,5 м за ширини 12,0 м. Верхня його частина заповнена чорноземом, що за-

мулив рів, нижня — мішаною глиною, змитою з валу, що не встиг зарости травою. Дно рову фіксувалося за наявності дрібного каміння та деревного вугілля. Вал цікавий через ту особливість, що його внутрішній схил мав ще три менші рови (завглибшки 1,5—2,2 м та завширшки зверху 2,0—2,5 м). Ці рови були заповнені мішаною глиною, місцями великими її шматками, що зсунулися зі схилу валу. Дно цих допоміжних ровів зафіксовано за наявності на ньому дрібних шматочків деревного вугілля.

Інтенсивний культурний шар (потужність 0,3—0,5 м) у центральній частині городища виправдав сподівання. Тут виявлено залишки землянки та зернову яму біля неї. На жаль, більшу частину землянки забрав ерозійний зсув, проте вціліла частина дозволила визначити частково її параметри: ширина близько 4,0 м, глибина від сучасної поверхні 1,7 м. У заповненні землянки трапилися уламки ку-

хонного посуду, серед якого домінують миски з «перлинами» під верхнім потовщеним та приплюснутим краєм. На момент, коли покинуту землянку до половини затягло сміттям та ґрунтом, у ній поховали двох дітей. Позиція кісток справляє враження, що їх поклали не в анатомічному порядку або ж поховання були порушені. Вік дітей визначає молочний зуб серед інших постійних. На кістках (щелепі, хребці та фаланзі) зафіксовані сліди зеленого оксиду від бронзових чи срібних прикрас, що розпалися.

Керамічний комплекс городища складає ліпний посуд, типовий для лісостепових пам'яток скіфського часу, проте в ньому є незначна частка посуду пізньогальштатського вигляду. Серед знахідок є також артефакти, що належать до інших історичних горизонтів, з-поміж яких невеличка колекція крем'яних знарядь доби палеоліту (визначення Л.Л. Залізняка) та крем'яне рубило трипільського часу.

